

‘Met Trump zijn de VS echt een volgende fase in gegaan’

De extreem rijken hebben de macht gegrepen in de VS. Een aberratie? Nee, zegt Bas van Bavel. ‘Het illustreert de steeds innigere band tussen vermogen en politieke macht.’ Gesprek met een sombere economisch historicus

Door Marcel de Boer

Het vorige kabinet had er weinig moeite mee de bonuswetgeving in Nederland nog een tandje strenger te maken dan Europees was afgesproken. Woest worden we hier van graaiende bankiers en op bonussen beluste bestuurders. Het zijn deze lieden die ons tien jaar crisis hebben bezorgd, klinkt het van de borreltafel tot de Tweede Kamer.

Echter, die morele verontwaardiging, die gevoelsmatig misschien begrijpelijk is, zit ons in de weg, zegt economisch historicus Bas van Bavel van de Universiteit Utrecht.

We staren ons blind op inkomensongelijkheid en het immorele handelen van individuen. ‘De meeste bankiers en ceo’s zijn degelijke mensen die heel goed weten wat goed en slecht is en die gewoon hun werk doen binnen de spelregels die voor de sector gelden’, aldus Van Bavel. Het echte probleem is de groei van de vermogensongelijkheid. Een probleem dat eigen is aan de dynamiek van de markteconomie zelf.

Van Bavel publiceerde deze week zijn boek *De onzichtbare hand*, de vertaling van zijn in 2016 bij Oxford University Press verschenen wetenschappelijke verhandeling over markteconomieën. In het boek maakt hij duidelijk dat alle maatschappijen die de vrijmarkteconomie omarmen, een eeuwenlange cyclus doorlopen en na een periode van grote bloei in verval raken. Hij is niet optimistisch dat de huidige westerse markteconomieën die neergang, die reeds is ingezet, zullen weten om te buigen.

In eerste instantie ontstaat door sociale opstanden of politieke emancipatiebewegingen een situatie van relatief grote maatschappelijke gelijkheid, leert Van Bavel. Dat gebeurde in de 6de en 7de eeuw in Irak, na de eerste millenniumwisseling in Noord-Italië, in de late middeleeuwen in de Nederlanden en in de late 19de eeuw in Noordwest-Europa.

“**‘Wie in 1649 had gevraagd hoe mooi de gouden eeuw was, zou glazig zijn aangestaard’**

Het was in die periode dat de economieën — die pas later zouden uitgroeien tot markteconomieën — tot bloei kwamen en alle lagen van de bevolking daarvan profiteerden.

De historicus benadrukt dat er in die fase van relatieve gelijkheid alleen markten waren voor eindproducten. De bouwstenen van de economie, arbeid, natuurlijke hulpbronnen (zoals grond) en kapitaal, werden anders verdeeld, namelijk door gilden, families, dorps- en stadsgemeenschappen, de overheid. Zo bepaalden gilden zelf wie er in hun sector actief mocht zijn, op welk niveau (leerling, gezelschap, meester) en vooral wie niet. Daar kwam geen vrijmarkt-ordening aan te pas.

De economieën die Van Bavel beschrijft, raken in een stroomversnelling als er op enig moment ook markten ontstaan voor arbeid, grond en kapitaal, en als die de andere mechanismen van ordening overvleugelen. Die stuwen de groei nog verder op, omdat markten nu eenmaal zeer efficiënt zijn in het bij elkaar brengen van vraag en aanbod.

Let wel, zegt Van Bavel: ook gedurende de welvaartssprong in Nederland in de 20ste eeuw was er, in tegenstelling tot wat vaak wordt aangenomen, lange tijd maar beperkt sprake van markten voor de drie productiefactoren. De overheid, productschappen en coöperaties waren dominant. Er waren veel familiebedrijven waarin gezinsleden vaste taken hadden en die van generatie op generatie werden doorgegeven. En als er geld nodig was, waren er boerenleenbanken, kredietunies en onderlinge verzekeraars. Van Bavel: ‘Het was niet de vrijmarkt-economie die Nederland zo welvarend heeft gemaakt.’

Wanneer geleidelijk aan de vrijmarktordening belangrijk wordt en de groei versnelt, begint al snel ook de ongelijkheid in de samenleving toe te nemen en ontstaat er altijd een elite die steeds meer van de vermogensaanwas naar zich toe weet te trekken.

De volgende stap is dan dat die elite haar rijkdom begint om te zetten in maatschappelijke en politieke macht, stelt Van Bavel. Ze past de spelregels aan voor het eigen gewin. En wanneer ze dan besluit haar geld niet langer in de reële economie te investeren maar liever in niet-productieve activiteiten die hun vermogen of status vergroten — bijvoorbeeld staatsleningen of kunst —, raakt de economie in verval en begint de levensstandaard te dalen.

Zo zou een verslaggever die in het Delft van 1615, het Middelburg van 1649 of het Amsterdam van 1691 willekeurig wat mensen op straat zou vragen hoe mooi het is om in de gouden eeuw te leven, vrijwel zeker glazig zijn aangestaard. Eind 17de eeuw lagen de reële lonen van arbeiders onder het niveau van voor 1300. Ook werden de mensen door armoede en slechtere voeding minder lang. Werd een gemiddelde man in 1600 1,70 meter, een eeuw later was dat 1,66. Die neergang lijkt nu ook in de VS

Bas van Bavel

FOTO: HH

CV

1964 Geboren

2003 Doctoraat geschiedenis te Utrecht

2007 Hoogleraar sociale en economische geschiedenis

2010 Boek *Manors and Markets*

2012 Directeur Instellingen voor Open Samenlevingen

2013 Lid KNAW

2016 Lid Academia Europaea

2016 Boek *The Invisible Hand?*

2017 Lid Sociaal Wetenschappelijke Raad

2018 Boek *De onzichtbare hand*

Miljardair Donald Trump nam twee collega-miljardairs en elf multimiljonairs op in zijn regeringsploeg. FOTO: REUTERS

plaats te vinden, zegt Van Bavel. En Noordwest-Europa kan zomaar volgen. ‘Mensen beschouwen het presidentschap van de onvoorspelbare Donald Trump als een aberratie, maar dat is het juist niet. Het is een uitingsvorm van de innige band die tussen economisch vermogen en politieke macht is ontstaan.’

Van Bavel wijst erop dat Trump en Hillary Clinton tijdens de verkiezingscampagne \$ 2 mrd à \$ 3 mrd hebben uitgegeven, geld dat vooral afkomstig was van rijke donateurs. De winnaar, de steenrijke Trump, nam vervolgens twee collega-miljardairs en elf multimiljonairs in zijn regering op. Daarnaast wordt het Congres gedomineerd door multimiljonairs en mensen die gesponsord worden door rijke families. Allemaal figuren die graag de spelregels veranderen.

En dat lukt hun steeds beter. De eerste grote beleidsmaatregel van de regering-Trump is een grootschalige fiscale hervorming, waarbij de belasting op vermogen fors wordt verlaagd en de successierechten versoepeld. ‘Zo ontstaat er een mechanisme dat de vermogensongelijkheid versterkt.’

Ondertussen komt het tegenwicht dat onafhankelijke instituties als de vrije pers, de rechterlijke macht en (semi-)publieke organisaties bieden onder druk te staan. Trump demoniseert hen met liefde. Misschien dat er na Trump een gematigder president aantreedt, maar het onderliggende proces is inmiddels wel versneld. Van Bavel: ‘Met Trump zijn de VS echt een volgende fase in gegaan.’

“**‘Populisme geeft de vermogende elite meer ruimte om de regels aan te passen’**

De onvrede over de groeiende ongelijkheid en achteruitgang die grote groepen mensen al ondervinden, wakkerd allerlei populistische tendensen aan. Trump zelf is daar een representant van. Maar dat populisme richt zich in het geheel niet op de kwalijke gevolgen van vermogensongelijkheid, maar veel meer op identiteitskwesaties en het onvermogen van de overheid om daar oplossingen voor te vinden. ‘Dat ondermijnt de legitimiteit van het democratische proces en ondergraaft de weerbaarheid van het politieke systeem’, aldus Van Bavel. Op die manier krijgt de vermogende elite meer ruimte om de regels aan te passen.

Die erosie ontstaat ook via de technologische ontwikkeling. Voor de eigenaren van de internetinfrastructuur, Facebook, Amazon, Google, wordt het steeds gemakkelijker hun macht in maatschappelijke invloed te vertalen. Daar zie je het ‘winner takes all’-principe, waarbij de kapitaalgoederen heel snel bij een kleine groep mensen terecht komen. Hetzelfde is al gebeurd in het medialandschap, waar mensen zoals Rupert Murdoch het debat een bepaalde richting op duwen. Als eigenaar van Fox News is hij een pijler onder de populariteit van Trump.

Europa is niet immuun voor deze ontwikkeling. Ook in Europa bieden landen tegen elkaar op in een race naar steeds lagere belastingen voor grote bedrijven en hun eigenaren. De EU biedt wat dat betreft geen tegenwicht. Die is immers gebouwd op het principe dat de vrije markt alle heil brengt, waarbij alle oude ordeningsmechanismen moeten worden opgeruimd. De gilden van nu, de kartels, worden keihard aangepakt.

De vraag is hoe de neerwaartse spiraal kan worden gekeerd. Volgens Van Bavel zou het theoretisch mogelijk moeten zijn dat gewone mensen weer samenwerkingsverbanden ontwikkelen, waarbij de rol van de markt wordt beperkt en de coöperaties, verenigingen en associaties terugkeren. Maar gezien de kracht van het huidige proces — en gezien de kracht van de zeer vermogende actoren daarin — heeft hij daar weinig hoop op.

Marcel de Boer is redacteur van Het Financieele Dagblad

